

FRANSADA TÜRK DİASPORUNUN FORMALAŞMASI PROSESİ

Taleh Cəfərov

Bakı Dövlət Universiteti
taleh.ceferov.83@mail.ru

Açar sözlər: *Fransada türk diasporu, lobbı təşkilatları, diasporlaşma prosesi*

Yeni dövr diasporları sırasında yer alan türk diasporunun Fransada təşəkkülü və formalaşması prosesi XX əsrin 60-80-ci illərinə təsadüf edir. Bu zaman Türkiyənin şərq bölgələrindən əməkçi miqrantların Fransya miqrasiyası nəticəsində diasporun rüşeymləri formalaşmağa başladı. Qərbi Avropa ölkələrindəki yeddi milyonluq türk diasporunun 800 min nəfəri məhz Fransadakı türk icmaları təşkil edir. Fransadakı 200-dən artıq beynəlxalq təşkilatlar sırasında 15-dən artıq türk diaspor təşkilatının olması sevindirici haldır. Türk diasporunun Fransada genişlənməsinə qarşı dövlət bir sıra miqrasiyanı məhdudlaşdıran qərarlar və qanunlar qəbul etmişdir.

ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ТУРЕЦКОЙ ДИАСПОРЫ ВО ФРАНЦИИ

Талех Джафаров

Ключевые слова: *турецкая диаспора во Франции, лоббистские организации, процесс диаспоризации*

Процесс организации и формирования турецкой диаспоры во Франции, входящей в число диаспор новой эпохи, совпадает с 60-80-ми годами XX века. В это время в результате миграции трудовых мигрантов из восточных регионов Турции во Францию стали формироваться зародыши диаспоры. В это время в результате миграции трудовых мигрантов из восточных регионов Турции во Францию стали формироваться зародыши диаспоры. Из семимиллионной турецкой диаспоры в странах Западной Европы 800 тысяч человек составляют турецкие общины во Франции. Среди более чем 200 международных организаций во Франции имеется более 15 организаций турецкой диаспоры. На фоне расширения турецкой диаспоры во Франции правительство приняло ряд решений и законов, ограничивающих миграцию.

THE FORMATION PROCESS OF THE TURKISH DIASPORA IN FRANCE

Taleh Jafarov

Key words: *Turkish diaspora in France, lobby organizations, diasporization process*

The process of organization and formation of the Turkish diaspora in France, which is among the diasporas of the new era, coincides with the 60s-80s of the 20th century. At that time, as a result of the migration of labor migrants from the eastern regions of Turkey to France, the embryos of the diaspora began to form. Of the seven million Turkish diaspora in Western European countries, 800,000 people make up the Turkish communities in France. Among the more than 200 international organizations in France, there are more than 15 Turkish diaspora organizations. Against the expansion of the Turkish diaspora in France, the government has adopted a number of decisions and laws limiting migration.

Müasir dövrdə beynəlxalq münasibətlər sistemində hər bir dövlətin potensial təsir qüvvəsi və təbliğatçılıq işində güvənə biləcəyi strateji silahlardan biri də diaspordur. Bu gün öz dövlətçilik prinsiplərində bu mühüm amili nəzərə alan respublikalar diaspor fəaliyyətini məqsədyönlü şəkildə həyata keçirməklə dünyanın aparıcı ölkələrinin dəstəyini qazanır, onların daxili siyasətinə təsir imkanını əldə edirlər. Məhz bu baxımdan hər bir dövlətin öz mədəniyyətini, dilini, tarixini, adət-ənənəsini təbliğ etmək yolunda diasporilizasiya (diasporlaşma prosesi-T.C) mühüm əhəmiyyət kəsb etməkdədir.

Mütəxəssislər yaranma tarixi, fəaliyyət genişliyi baxımından diasporları üç qrupa bölürlər:

- Qədim və orta yaranma tarixinə malik diasporlar;
- nisbətən gənc diasporlar;
- müasir diasporlar.

Qədim və orta əsrlərdən etibarən fəaliyyət göstərən diasporlar sırasına yəhudi, yunan, Çin və Hindistan (bəzi tədqiqatçılar bu sıraya erməniləri əlavə edirlər) xalqları daxildir. Nisbətən yeni diasporlar sırasında Türkiyə, Polşa, Əlcəzair, Mərakeş, Koreya, Yaponiya və s. dövlətlərin nümayəndələri yer alır. 1970-ci ildən yaranmağa başlayan diaspor isə yeni diaspor kimi qeyd olunur. Məsələn, Fars körfəzi, Ərəbistan yarımadası kimi ərazilərdə yaranan diasporlar bu qəbildəndir [5, 87].

Bu gün təşəkkül tarixi hətta bir neçə ili əhatə edən diaspor xalqlar mövcuddur. Bu cür diasporları müasir diasporlar adlandırırlar. Onlara misal olaraq Rusiyada məskunlaşan Əfqan diasporu, Şimali Qafqazda Koreya

diasporu, cənubi Hindistanda Tibet diasporu və uyğur diasporunu və s. göstərmək olar.

Bu gün dünyada diasporu olmayan dövlət təsəvvür etmək mümkün deyildir. Əksər ölkələrin vətəndaşları müxtəlif səbəblərdən daha çox inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrə davamlı olaraq miqrasiya edir və həmin ölkələrin vətəndaşı olmağa can atırlar. Sözsüz ki, bu, qeyd edildiyi kimi, o qədər də sadə məsələ deyildir. Bunu uzun bir tarixi prosesin məntiqi nəticəsi kimi qiymətləndirmək olar. Bu baxımdan miqrant qəbul edən ölkə, ilk növbədə, demokratik dəyərlərə söykənməli və miqrantların hüquqlarını konstitusion qaydada qorumaqdadır. Qərbi Avropa ölkəsi olan Fransa 60-cı illərdən fərqli olaraq bu gün miqrant siyasətinə daha kardinal yanaşmaqla miqrant axının qarşısını bu və ya digər qanunverici aktlarla almağa çalışır.

Məlumat üçün qeyd edək ki, diasporun formalaşmasına təsir edən başlıca amillərdən biri və ya birincisi integrasiya prosesidir. Fərqli mədəni dəyərlərə və etnik mənşəyə malik şəxslərin birgə yaşaması nəticəsində ikitərəfli integrasiya prosesi baş verə bilər. Demək olar ki, sosial integrasiya mövcud olduqda və bütün fərdlərin, qrupların mənsubiyyətinə və dəyərlərinə hörmət mümkün olarsa sosial integrasiya əldə edilir. Bununla belə, miqrant qəbul edən inkişaf etmiş ölkələrin siyasi tənzimləmələrində integrasiya mühüm rol oynamaqdadır.

Qeyd edək ki, yeni cəmiyyətlərdə miqrantların sosial integrasiya baxımından yenidən sosi-allaşması qarşılıqlı əlaqə və aidiyyət əsasında qiymətləndirilir. Integrasiya siyasətinə uyğun olaraq Fransa hökuməti 2006-cı ildə yeni miqrantları hədəfə aldı və onlara *Qonaqlama və İntegrasiya Müqaviləsi* (*Contact d'Accueil et d'Integration -CAI*)ni imzalamağa məcbur etdi. Beləcə, 2007-ci ildə Köç, Integrasiya və Milli Kimlik Nazirliyinin yaradılması ilə hökumət miqrasiya və integrasiya siyasətinə mərkəzçi bir yanaşma sərgiləməyə başladı [3, s.147].

Hökumət ölkədəki mühacirlərin sayını azaltmaq və yeni mühacirlərin gəlişinin qarşısını almaq məqsədilə Miqrasiya Nəzarəti, Integrasiya və Sığınacaq haqqında Qanunu qəbul etdi. Qanun maddələrinə nəzər saldıqda burada ailə birləşməsinin qarşısının tez-tez alındığını və bunun harmoniya üçün təhlükə yaratdığını görmüş olarıq. Eyni zamanda qanunda sosial integrasiyanın birtərəfli qaydada həyata keçirilməsi nəzərdə tutulurdu.

Miqrasiya Nəzarəti, Integrasiya və Sığınacaq haqqında Qanunun müvafiq maddələrində aşağıdakılar nəzərdə tutulmuşdur:

-15-65 yaşları arasında olub ailə birləşməsi şəklində ölkəyə gəlmək üçün viza əldə etmək məqsədilə müraciət edəcək mühacirlərin Fransadakı nümayəndəliklərində fransız dili və respublika dəyərləri ilə bağlı bilikləri yoxlanılacaq, nəticə qeyri-kafi olarsa, onlar iki aylıq müddətdə dil və integrasiya təlimindən keçəcəklər və bu təlimin sonunda müvəffəqiyyətli olduqları təqdirdə ye-nidən

imtahandan keçəcəklər. Uğurlu olduqları halda ailə birliyinin tələbinə uyğun olaraq uğur sertifikatı əldə edəcəklər.

-Ailə birləşməsi çərçivəsində Fransaya gələcək əcnəbilərin irqi-etnik məlumatlarını topla-maq və qohumluq əlaqələrini təsdiqləmək üçün DNT testi aparılacaq. İctimai reaksiyaya səbəb olan müddəanın Konstitusiyaya Şurası tərəfindən müəyyən şərtlər daxilində Konstitusiyaya uyğun olduğu müəyyən edilmiş və bu kontekstdə sözügedən təcrübənin ərizəçi ilə anası arasında həyata keçirilməsi, ərizəçinin açıq razılığının alınması və əhali uçotunun aparılmadığı və ya natamam aparılan ölkələrdən müraciət edənlərə tətbiq edilməsi qəbul edilmişdir. Məhkəmə DNT testinin zəruri olub-olmadığına dair qərar verəcək və testin xərcləri Fransa dövləti tərəfindən qarşılanacaqdır. DNT testinin aparılacağı ölkələrin siyahısı Danıştay tərəfindən açıqlanmalı, səlahiyyətli şəxslərin genetik analiz aparacağı şərtlər isə Danışdayın qərarı ilə müəyyən edilməlidir. Konstitusiyaya Şurası onu da bildirib ki, DNT analizi tətbiq ediləcəyi ölkələrdə bunun sistemli praktikaya çev-rilməməsi tövsiyə edilir.

-Ailə birləşməsindən faydalananlar hüquq və vəzifələri ilə bağlı qəbul və uyğunlaşma mü-qaviləsi imzalayacaqlar. Müqaviləyə əsasən, tabe olmaq istəməyən əcnəbilər üçün ailə yardımı ödənişləri kəsiləcəkdir. Ailə valideynlərin hüquq və vəzifələri ilə bağlı təlim keçəcək və öhdəliklərini yerinə yetirməyən valideynlərin yaşayış icarələri yenilənməyəcəkdir.

-Ailə birləşməsinə tələb edənlər, ailə fərdlərinin qala biləcəyi böyüklükdə bir evdə yaşadıqlarını sübut etməlidir.

-Ailə birləşməsinə tələb edən şəxslərin lazımi maliyyə imkanlarının (əsgəri ücretin üstündə) olub-olmadığı yoxlanılacaqdır.

-Ailə birləşməsi üçün 12 aylıq gözləmə müddəti 18 aya qədər artırılmışdır.

-Ailə birləşməsi çərçivəsində Fransaya getmək istəyənlərin viza ala biləcəyi ölkələrdə tətbiq olunacaq dil və mədəniyyət imtahanı 1 dekabr 2008-ci il tarixindən başlayıb. İmtahanda iştirak edəcək şəxslərdən ilk olaraq 60 günlük dil və uyğunlaşma kursunda iştirak etmələri xahiş olunur. Yeni təcrübədə kursda müvəffəqiyyət qazana bilməyənlərin ikinci sınaqdan keçiriləcəyi, bu imtahanda müvəffəqiyyət qazana bilməyənlərə isə müvəqqəti viza veriləcəyi bildirilir. Ailənin birləş-məsi çərçivəsində Fransaya gələn hər bir şəxs Qəbul və İnteqrasiya Müqaviləsi imzalanmalıdır[2].

Bu qanunla ölkə vətəndaşlarını və onların şəxsi bacarıqlarını nəzərə almayan kütləvi in-teqrasiya siyasəti bir kənara qoyularaq Fransada yaşayacaq şəxs ilə dövlət arasında qarşılıqlı hüquq və vəzifələrin müəyyən edildiyi yeni sistemin qurulduğu, integrasiya proqramı həyata keçirdiyi, dövlətin pulsuz fransız dili və vətəndaşlıq dərsləri verilib və həmin şəxsin bacarıqları müəyyən edilərək iş tapmasına köməklik edilib. Hər il təxminən 100 min xarici ölkə vətəndaşı bu proqrama daxil edilir.

Daxili İşlər naziri Manuel Vallsa görə, Fransa dövlətinin integrasiya siyasəti mahiyyətcə yaşayış hüququna hörmət edərək fırıldaqçılara və qeyri-qanuni yollarla Fransaya daxil olub məskunlaşmağa çalışanlara qarşı mübarizə aparmaq, Fransada yaşamaq icazəsi olmayan insanları de-portasiya etmək, Fransanı inkişafa töhfə verən ixtisaslı immiqrantlar üçün cəlbədici etmək və hər il qanuni olaraq ölkəyə gələnlərə qarşı mübarizə aparmaq və məskunlaşanları Fransa Respublikası-nın dəyərləri ilə uyğunlaşdırmağı hədəfləyir.

2000-ci illərdən etibarən köç və integrasiya siyasətinin təşkilatçısı kimi tanınan Nicola Sarkozi 2003-cü və 2006-cı illərdə siyasi tənzimləmələr baxımından iki qanunvericilik təklifi irəli sürüb. 24 iyul 2006-cı il tarixli qanunla sanki “məcburi köç əvəzinə seçmə immiqrasiya dövrü baş-layıb [9, s.112]. Görünür, Sarkozinin məqsədi burada ailə birləşməsinə məhdudlaşdırmaqla ölkəyə mühacir axınını azaltmaq, həmçinin mühacirlərin coğrafi və etnik mənşəyinə əsaslanan ayrı-seçki-lik siyasəti həyata keçirməkdir.

Mühacir əhalinin əksəriyyətinin Afrikadan gələn icmalardan ibarət olması və bu səbəbdən irq, dil və din qarışıqlığının yaşandığı Fransanın tarix boyu müxtəlif köçlər qəbul edərək kosmopolit bir ölkə olaraq qaldığı görülür. Xüsusilə, insan hərəkətliliyi nəticəsində qara irqə və müsəlman kimliyinə qarşı ksenefobiya immiqrasiyaya siyasi təsir göstərir.

1967-ci ildən Fransaya başlayan türk köçü nəticəsində mühacir türk toplumuna cinayətkar və əxlaqsız davranışlar sərgiləyən bir icma kimi baxan fransızlar integrasiyaya maneçilik törətməklə yanaşı, daha çox müsəlman cəmiyyəti olan, mədəni və dini elementlər üçün təhlükə sayılan Türkiyə cəmiyyətinə qarşı islamafobiya yol açmış oldular.

Türk kimliyinə münasibətə və türklərə qarşı davranışlara nəzər saldıqda aydın olur ki, Avropaya köç nəticəsində tez-tez islamafobiya, irqçilik və ksenefobiya halları baş verir, mühacirləri geri göndərmək üçün yerli əhali tərəfindən təkcə psixoloji deyil, fiziki zorakılıq da tətbiq edilir. Belə ki, 2012-ci ildə TBMM-in İnsan Haqları Araşdırma Komissiyası Avropa qitəsində türklərə qarşı hər sahədə din, dil və irq əleyhinə yönəlmiş hallarla bağlı manitorinq keçirmiş və hücumlarla bağlı ayrı-ayrı ölkələr üzrə hesabatlar təqdim edilmişdir. Nəticədə, 2012-ci ildə Avropa ölkələrin-də türklərə qarşı hücumlar, yanğınlar, hədə-qorxu gələn məktublar və sair (nümayişlər, Qurani-Kərimin yandırılması, ölü heyvanların atılması və s.) daxil olmaqla, irqçilik motivli əməlin baş verdiyi müşahidə edilmişdir. Ölkələr üzrə bölgüyə nəzər saldıqda bu cür neqativ hallara daha çox Almaniya (62%), Hollandiya (12%) və Fransada (6%) rast gəlindiyini qeyd etmək olar[8].

Fərqli etnik qrup və cəmiyyət daxilində mədəniyyətə və kimliyə sadıq olmaq, mədəni dəyərləri qoruyub saxlamaq və öz nəsillərinə ötürmək, vətənə qayıtmaq məqsədi daşımaq diasporik kimliyi müəyyən edən başlıca amillərdir. Diasporik kimlik daha çox insanın etnik xüsusiyyətlərindən fərqli olan başqa bir

ölkəyə hərəkət etməsi, ölkədə baş verən əmək miqrasiyası və siyasi üs-yanlar nəticəsində formalaşır.

Vətənlə ünsiyyəti gücləndirmək, öz mədəni dəyərlərini qorumaq, assimilyasiyaya qarşı assosiasiya, vəqf, birlik kimi güclü həmrəylik şəbəkələri yaratmaq mədəni və dini cəmiyyətə mənsubluğu gücləndirir, diasporu inkişaf etdirir.

Şəxsiyyət fərdin mənsub olduğu cəmiyyətin əsas dəyərlərinə uyğun olaraq formalaşır və şəxsiyyətlə əlaqəli dəyərlər fərdin bağlı olduğu cəmiyyət daxilində mövcud olan həmrəylik şəbəkəsi tərəfindən təmin edilir.

Türkiyə ilə Fransa arasında əmək münasibətlərini tənzimləyən hüquqi çərçivə 1966-cı ildə işçi müqavilənin imzalanması ilə başlamışdır. İkitərəfli müqaviləyə əsasən türk köçünün başlaması nəticəsində Fransada türk diasporunun rüşeymləri yaranmağa başladı. Fransaya türk işçi qüvvəsinin miqrasiyasının üçüncü mərhələsində diasporun ortaya çıxdığını qeyd etmək olar. Fransa dövlətinin türk köçünə dair rəsmi sənədlərinə nəzər saldıqda türk miqrantların bu ölkəyə axınının ilkin mərhələsi 1950-1970-ci illər arasında baş vermişdir. Fransanın əsas işçi qüvvəsi Afrika ölkələrindən gələn miqrantlar hesabına formalaşdığından ilk illərdə türk işçi qüvvəsi burada azlıq təşkil edirdi. Ancaq buna baxmayaraq Avropa ölkələrinə davam edən türk köçü ildən-ilə dinamikliyi ilə seçilirdi. Rəsmi statistik məlumatlara görə, 1972-ci il-də Fransaya 600.000 türk miqrantın gəldiyi-ni qeyd etmək olar [6, s.127].

Lakin 70-ci illərin əvvəllərindən Fransaya artan türk köçündə 1973-cü ildə qlobal iqtisadi böhranla əlaqədar durğunluq yaşanmışdır. Avropaya axın edən türk mühacirlərin sayının 1980-ci ildə təxminən 2 milyon, 1990-cı illərin ortalarında isə 2,9 milyon nəfərə çatdığını qeyd etmək olar [3, s.144]. Avropaya türk köçünün artmasının səbəbləri əmək miqrasiyası ilə yanaşı, bəhs olunan dövrdə Türkiyədə yaşanan siyasi təlatümlər, hərbi çevriliş dövründə evə dönməyi təşviq edən qanunların, miqrantların təhsil, sığınacaq istəkləri, müxtəlif təşkilatlanma fəaliyyətlərinin məhdudlaşdırılması ilə bağlı idi.

Fransadakı türk diasporunun rüşeymini həyat şəraitini yaxşılaşdırmaq məqsədilə buraya üz tutan əmək miqrantları formalaşdırmışdır. Türkiyədən Avropaya üz tutan əmək miqrantlarının böyük əksəriyyətini kənd yerlərindən olanlar təşkil edirdi. Kənd yerlərindən köçün çoxluq təşkil etməsinin əsas səbəbi iş yerlərinin olmaması, iqtisadi problemlər və ən əsası şərq bölgələrindən olan köçün siyasi nəticələrdən qaynaqlanması idi. Onlar burada “Fransa Türk Mühacir Dərnəkləri Şurası” (“Conseil Français des Associations d’immigres de Turquie-CFAIT”)nı yaratmaqla Fransa-da bərabər hüquqların təmin edilməsinə çalışır, eyni zamanda siyasi münasibətlərin və vətəndaş cəmiyyətinin yaranma prosesinin başlanğıcını təmin edirdilər.

Fransadakı türk diasporunun vəziyyəti mühacirlərin yaşadıkları həyat şəraiti və çətinlikləri ilə müəyyən edilsə də, türk kimliyini və mədəniyyətini

qorumaq üçün dil, din və mədəni proteksionizm birliyi də özünü göstərmişdir. Bunun ilk nümunəsi 1978-ci ildə imzalanmış “Doğma Mədə-niyyət və Ana Dildə Təhsil Proqramı” (“Enseignement de la Langue et de Culture d’Origine-ELCO”) çərçivəsində Fransaya gələn pedaqoqlar və 1980-ci illərdən etibarən Diyanət İşləri Nazir-liyinə tabe olaraq gələn imamlar vasitəsilə başlamışdır.

1980-ci illərdən sonra Türkiyədə hərbi çevrilişin əmələ gətirdiyi siyasi proses nəticəsində miqrasiyanın xarakteri dəyişmiş, Avropaya miqrasiya nəticəsində siyasi qrupların formalaşdığı dərnəkləşmə prosesinin prinsiplərini yeniləmişdir.

Daha əvvəllər həyat şəraitini yaxşılaşdırmaq məqsədi daşıyan ictimai təşkilatlar artıq 1980-ci illərdə din, dil və mədəni əlaqələri qorumaq və siyasi azadlığı təmin etmək məqsədi ilə inkişaf etmişdir.

1985-ci ildə yaranmış “Fransa Türk İşçi Dərnəyi” (“Association des Travailleurs de Turquie de France-ATİTF”) siyasi səbəblərdən ölkəni tərk etmək məcburiyyətində qalan ixtisaslı gənc əhalini, bir müddət əvvəl işçi qüvvəsi səbəbiylə gələn Türkiyə kökənli şəxsləri və Fransada doğulmuş olan gənc nəslili öz ətrafında birləşdirir.

1990-cı illərdə Fransadakı türk əsilli icmalar etnik, dini, sosial-iqtisadi inkişafı yanaşı, hü-quqi status (keçmiş qanuni mühacir, ailə birləşməsi, qaçqın, sənədsiz və s.) baxımından da fərqli mənzərə ortaya qoymuş oldu. Xüsusilə siyasi səbəblərlə bağlı köçlərin artması ilə Fransada Tür-kiyə mənşəli diasporun formalaşmasından bəhs etmək olduqca çətindir. Bu Türkiyədən gedən köçkünlər daxilində müşahidə edilən parçalanmış strukturdan qaynaqlanır. Etnik (türk-kürd) və dini (ələvi-sünni və ya müsəlman-xristian) bölünmələr, eləcə də Avropadakı mühacirlər arasında siyasi qütbləşmələr bu strukturu qidalandırmışdır [3, s.157].

Əvvəllər həyat şəraitini yaxşılaşdırmaq məqsədi daşıyan ictimai təşkilatlar artıq 1980-ci illərdən etibarən din, dil və mədəni əlaqələri qorumaq və siyasi azadlığı təmin etməyi qarşısına hədəf kimi qoymuşdur. Eyni zamanda Türkiyənin imperiya keçmişinə malik olduğunu nəzərə alsaq, demək olar ki, Türkiyə sərhədləri daxilində ortaq dinə və milli dəyərlərə bağlı olan bütün fərdlər köçdükləri cəmiyyətlər daxilində assimilyasiyaya qarşı müqavimət yaratmağa meyillidirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, Fransadakı türk diasporunun formalaşması prosesi dərnək, qurum, ictimai və siyasi təşkilatların yaranması ilə başladı. Məlumat üçün qeyd edək ki, hazırda Fransada 200-dən çox beynəlxalq təşkilat fəaliyyət göstərir [7, s.19-20]. Bu gün Fransanın müxtəlif bölgələrinə şəxələnməmiş təxminən 15 institusional təşkilat fəaliyyət göstərir. Bunlardan ilk yaranan təşkilat “Türk Mənşəli Mühacir Dərnəkləri Fransız Şurası” (“Conseil Français des Associations d’Immigres de Turquie-CFAIT”)dır. Daha sonra “Türk Mənşəli Miqrant İşçilərin Mədəniyyət Dərnəyi” (“Culturelle des Travailleurs

Immigres de Turquie”) və “Türkiyə Mənşəli İşçilərin Demokratik Dərnəyi” (“Association Democratique des Travailleurs de Turquie”) təsis edildi.

Bu gün Fransada fəallığı ilə seçilən türk diaspor təşkilatlarına misal olaraq aşağıdakıları qeyd etmək olar:

-“Valentigney Türk Sosial-Mədəniyyət Dərnəyi” (“*L,alternative Continue, Association Socio-Culturelle Turque de Valentigney*”);

-“Türk İşçiləri Həmrəylik Dərnəyi” (“*Association de Solidarite avec les Tra-vailleurs Turc*”);

-“Fransa Türk İşçiləri Dərnəyi” (“*A Ta Turquie, Association des Travailleurs de Turquie de France*”);

-“Moselle Türk İşçiləri Dərnəyi” (“*Association des Travailleurs de Turquie de Moselle*”);

-“Valle de la Frenşe Türk İşçiləri Dərnəyi” (“*Association des Travailleurs de Turquie de la Vallee de la Frensch*”);

-“Fransa Çoxmədəniyyətli Gənclik Şurası” (“*Cactus, Conseil de la Jeunessa Pluriculturelle de France*”);

-“Evry Fransa-Anadolu Demokratik Mədəniyyət Mərkəzi Dərnəklər Evi” (“*Cenre Culturel Democratique Franco-Anatolien d,Evry Maison des As-sociations*”);

-“Türkiyəli Mühacirlər Mədəniyyət Evi” (“*Horizons Turcs, Maison Cultu-relle des Immigres de Turquie*”);-

-“Türk Mənşəli Qadın və Gənclik Evi” (“*Maison de la Femme et de la Jeynesse de la Turquie*”) [3, 158].

Müasir dövrdə Avropada türkcə danışan təxminən 7 milyon insan yaşamaqdadır. Fransada assimilyasiya siyasəti rəsmi olaraq qəbul edildiyi üçün etnik və ya dini mənsubiyyətlə bağlı məlumatlar dərc edilmir. Yalnız vətəndaşlıq hüququ əldə etmiş şəxslər barədə statistika dərc olunur. 2005-ci ilə aid fransız qeydlərinə görə bu ölkədə 240 min türk olduğu bildirilsə də, türk təmsilçiləri bu sayın 650 min olduğunu qeyd edirdilər [4, s.108].

2018-ci ilin rəsmi statistik məlumatlarına əsasən Fransada 700.000, bu gün isə təxminən 800.000 civarında türk yaşamaqdadır [2, 82]. Bunların əksəriyyətinin üçüncü nəsil mühacir olması türk vətəndaşlarının sosial təcrübələrinin və mövcud uyğunlaşma prosesinin araşdırılmasının vacibliyini göstərir. Fransada üçüncü nəsillər arasında aparılan araşdırmalara görə, burada orta yaşları 23 olan 30 tələbə arasında aparılmış sorğuya əsasən onlardan 13-ünün tələbə, 17-sinin isə işləyən Fransa doğumlu türk olduğu müəyyən edilmişdir.

Fransadakı diaspor türkləri arasında aparılmış sosioloji sorğularda iştirak edənlər türk mədəniyyətinə uyğun yaşamağa çalışdıqlarını bildirirlər. Onların əksəriyyəti doğulduğu gündən ailə mühitində bu mədəniyyətlə böyüdükləri üçün türk mədəniyyətinin onlar üçün təbii olaraq inkişaf edən bir həyat tərzii olduğunu bildirdilər. Demək olar ki, bəzi iştirakçılar sosial mühitə

uyğunlaşmaq məcburiyyətində qaldıqları üçün tədricən bəzi vərdişlərini itirdiklərini vurğuladılar [1, s.62].

Araşdırmada üçüncü nəsil gənclərin daha çox fransızca ünsiyyətə üstünlük verdikləri qeyd edilmiş və başlıca səbəbi kimi fransız dilinin daha rahat və anlaşılan olması vurğulanmışdır. Bu, gənclər arasında türk dilinin tədricən unudulmasını şərtləndirən başlıca amillərdəndir.

Özlərindən daha çox fərqli dini dəyərlərə və inanclara malik ölkələrə köç edən türk mühacirlərin, xüsusən köçün ilk illərində sosial sahədə böyük qarşıdurmalarla üzləşdiklərini söyləmək olar. Birinci və ikinci nəsil mühacirlərin əvvəllər bu cür fərqli dini qruplarla rastlaşmadıqları və yüksək dini mənsubiyyətləri səbəbilə onların Fransa xalqının dini kimlikləri üçün təhlükə yaratdığı düşünülür və mühacir müsəlman türklərin integrasiyasına mane olan əsas səbəblərdəndir. Sosial sahədə birdən çox dini mənsubiyyətə malik qrupun mövcudluğu inanc sahəsində azadlıqların məhdudlaşdırılmasına və hakim dini kimliyin azlıqda dini kimliyi məhv etmək cəhdlərinə səbəb olmuşdur. Bu vəziyyət Avropa ölkələrində yayılmış islamafobiya sosial hərəkətlərinin nümunələri arasında yer almaqdadır.

Cəmiyyətdə antimüsəlman əhvali-ruhiyyənin artması sosial sahədə azlıq təşkil edən müsəlman qrupların görünməsinə təhlükəli hala çevirib. Üçüncü nəsil türk mühacirlərinin dini mənsubiyyətlərinin arxa planda qalması ilə bağlı olduğunu söyləmək mümkündür.

Beləcə, Qərbi Avropanın aparıcı ölkələrindən olan Fransada türk diasporunun təşkilatlanması və inkişafı istiqamətində müsbət tendensiya özünü göstərməkdədir. Diaspor türklərinin fransız cəmiyyətinə sürətli integrasiyası ilə yanaşı, türk diaspor təşkilatlarının milli dilin və adət-ənənələrin qorunub saxlanması istiqamətində atdıqları ardıcıl və məqsədyönlü tədbirlər Türkiyə hökuməti tərəfindən dəstəklənməkdədir.

Ədəbiyyat

1. Akdoğan Ö S, Taş Y.Y. Fransadakı Üçüncü Kuşak Türklərin Kültürel Uyum Durumlarının İncelenmesi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s. 55-66
2. İlyas Kara, Yılmaz Ali. Fransadakı Türk Diasporasının Anadili Egitimine ve Kimliğinin Korun-masına Yönelik Faaliyetler. International Journal of Field Education, 2021, 7 (2), s.77-91
3. Koca Ş. N. Fransada Türk Diasporası. Göç Araştırmaları Dergisi. Cilt:7, Sayı:1, Ocak-Haziran 2021, s.140-162
4. Köse M. Türk Diasporasının siyasal katılımı çerçevesinde diaspor politikalarının gelişimi. Doktora tezi. İstanbul. 2020. 237 s.

5. Məmmədov R.R. Azərbaycan diasporu (dərs vəsaiti). Bakı, Zərdabi MMC, 2019, s.312.
6. Şahin E., Duğan Ö. Almanya ve Fransada yaşayan türkler örnekleminde gurbetçilerin AB ve AB-ye katılım tutumu. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 16(2), s.121-145
7. Шукуров И. «Дипломатия мира об итогах визитов Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в зарубежные страны (1993-1997 гг.)». Баку, Издательства Азербайджан, 2010,
8. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. Fransa Raporu, 2001.
9. Yardım M. Göç ve Entegrasyon Politikaları Işığında Fransada Toplumsal Kabul. Göç Araştırmaları Dergisi, 3(2), s.100-136